

Právní odpovědnost

Mgr. Martin Hapla

Obsah

- 1 Obecně o právní odpovědnosti
- 2 Funkce právní odpovědnosti
- 3 Druhy právní odpovědnosti
- 4 Mezinárodněprávní odpovědnost
- 5 Ústavněprávní odpovědnost
- 6 Trestní odpovědnost
- 7 Správní odpovědnost
- 8 Soukromoprávní odpovědnost

1 Obecně o právní odpovědnosti

- Právní odpovědnost má užší význam než výraz odpovědnost v obecném jazyce. Můžeme ji definovat jako *„uplatnění nepříznivých právních následků, stanovených právní normou, vůči tomu, kdo porušil právní povinnost.“*
- Právní povinnost může být porušena jak **komisivně** (rušitel se choval způsobem, kterým se chovat nesměl), tak **omisivně** (rušitel se nechoval způsobem, kterým se chovat měl).
- Smyslem právní odpovědnosti je odstranění důsledků protiprávního jednání a nastolení stavu, který je v souladu s právem.
- Jedná se o hmotněprávní institut, se kterým se můžeme setkat jak v právu veřejném, tak i v soukromém.
- Zároveň je právní odpovědnost právním vztahem, v němž vzniká odpovědnému subjektu porušením jeho primární povinnosti povinnost sekundární.

1 Obecně o právní odpovědnosti

- Můžeme rozlišit **aktivní** a **pasivní koncepci právní odpovědnosti**. První z nich spočívá na myšlence, že odpovědnost subjektu vzniká již spolu se vznikem primární právní povinnosti. Podle druhé vzniká odpovědnost až porušením této povinnosti.

2 Funkce právní odpovědnosti

- Právní odpovědnost plní čtyři hlavní funkce:
 - 1) **Reparační** (též kompenzační): spočívá v odčinění škodlivého následku (např. naturální restitucí uvedením v předchozí stav), je typická u majetkové právní odpovědnosti;
 - 2) **Satisfakční**: spočívá v kompenzaci nemajetkové újmy a to formou poskytnutí vhodného zadostiučinění;
 - 3) **Represivní**: spočívá v postihu subjektu, který porušil právní povinnost;
 - 4) **Preventivní**: spočívá v předcházení porušení právních povinností prostřednictvím hrozby možného uplatnění sankce.

3 Druhy právní odpovědnosti

- V závislosti na potřebě zavinění pro vznik právní odpovědnosti můžeme rozlišit:
 - **Subjektivní odpovědnost:** předpokladem jejího vzniku je zaviněné porušení právní povinnosti ze strany subjektu, tento druh odpovědnosti v právu převládá;
 - **Objektivní odpovědnost:** jedná se o odpovědnost za protiprávní stav, pro její vznik není potřeba zavinění ze strany subjektu (např. odpovědnost za škodu způsobenou provozní činností, odpovědnost za škodu na vnesených nebo odložených věcech).
- V závislosti na odvětví práva, v němž jsou příslušné instituty odpovědnosti zakotveny, můžeme rozlišit:
 - **Mezinárodněprávní;**
 - **Ústavněprávní odpovědnost;**
 - **Trestní odpovědnost;**
 - **Správní (administrativní) odpovědnost;**

3 Druhy právní odpovědnosti

- **Soukromoprávní odpovědnost:**
 - Odpovědnost za škodu;
 - Odpovědnost za nemajetkovou újmu;
 - Odpovědnost za vady;
 - Odpovědnost za prodlení;
 - Odpovědnost za bezdůvodné obohacení;
 - Disciplinární odpovědnost.

4 Mezinárodněprávní odpovědnost

- Mezinárodněprávní odpovědnost spočívá v povinnosti státu nést právní následky za své porušení právní normy mezinárodního práva veřejného.
- Vzniká v případě, že jsou splněny dvě podmínky:
 - 1) porušení mezinárodně právního závazku státu mezinárodně protiprávním chováním;
 - 2) přičitatelnost uvedeného chování státu.
- Stát odpovídá za chování svých orgánů, nikoliv svých fyzických a právnických osob.
- Stát, který je mezinárodněprávně odpovědný, má povinnost ukončit své protiprávní chování a nabídnout příslušná ujištění a záruky neopakování, pokud to okolnosti vyžadují.
- Donucení může mít v mezinárodním právu veřejném formu upozornění, protiopatření, akce Rady bezpečnosti OSN apod.

5 Ústavněprávní odpovědnost

- V rámci ústavního práva je třeba rozlišit:
- **Ústavněprávní odpovědnost:** je vázána na právním předpisem přesně vymezené protiprávní jednání (např. čl. 34 odst. 2 ve spojitosti s čl. 35 odst. 1 písm. c) Ústavy):
 - čl. 34 odst. 2: *„Zasedání komory může být usnesením přerušeno. Celková doba, po kterou může být zasedání přerušeno, nesmí překročit sto dvacet dnů v roce.“*
 - čl. 35 odst. 1 písm. c): *„Poslaneckou sněmovnu může rozpustit prezident republiky, jestliže ... zasedání Poslanecké sněmovny bylo přerušeno po dobu delší, než je přípustné.“*
- **Ústavněpolitickou odpovědnost:** není vázána na protiprávní jednání (např. vyslovení nedůvěře vlády).
- Sankce může mít v ústavním právu rozmanitou formou (např. zrušení protiústavního právního předpisu atd.).

6 Trestní odpovědnost

- Trestní odpovědnost se pojí se spácháním trestného činu, kterým vzniká subjektu povinnost strpět sankci stanovenou trestním zákonem.
- § 13 odst. 1 trestního zákoníku vymezuje trestný čin jako: *„protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.“*
- § 6 odst. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže stanoví: *„Trestný čin spáchaný mladistvým se nazývá provinění.“*
- Trestné činy se dělí na **přečiny** (všechny nedbalostní trestné činy a úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let) a **zločiny** (všechny trestné činy, které nejsou podle trestního zákona přečiny).
- Výše uvedené znaky jsou především **znaky skutkové podstaty trestného činu, přičetnost a stanovený věk pachatele.**

6 Trestní odpovědnost

- § 25 Trestního zákoníku stanoví: „*Kdo v době spáchání činu nedovrší patnáctý rok svého věku, není trestně odpovědný.*“
- Zvláštní úprava trestní odpovědnosti platí pro mladistvé (v době spáchání provinění dovršili patnáctý rok a nepřekročili osmnáctý rok svého věku). Jejich trestní sazby jsou nižší.
- Zákon o soudnictví ve věcech mládeže v § 5 odst. 1 dále stanoví: „*Mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.*“
- K otázce přičetnosti se § 26 trestního zákoníku vyjadřuje následovně: „*Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.*“
- Trestní zákoník též zavádí institut zmenšené přičetnosti pro případy, kdy je schopnost pachatele rozpoznat protiprávnost

6 Trestní odpovědnost

svého činu nebo ovládat své jednání pouze podstatně snížena.

- Skutková podstata trestného činu v sobě shrnuje jeho typové znaky:
 - **Objekt:** je jím chráněný zájem, který je jednáním pachatele porušen nebo ohrožen;
 - **Objektivní stránku:** je jí určité jednání, které může mít formu konání nebo opomenutí;
 - **Subjekt:** je jím pachatel;
 - **Subjektivní stránku:** jedná se o zavinění, v jehož rámci můžeme rozlišit následující kategorie:
 - **Úmysl přímý:** pachatel chtěl chráněný zájem porušit nebo ohrozit způsobem uvedeným v trestním zákoně;
 - **Úmysl nepřímý:** pachatel věděl, že svým jednáním může chráněný zájem porušit nebo ohrozit, a pro případ, že je způsobí, byl s tím srozuměn;

6 Trestní odpovědnost

- **Nedbalost vědomá:** pachatel věděl, že může způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem, ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že takové porušení nebo ohrožení nezpůsobí;
- **Nedbalost nevědomá:** pachatel nevěděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl;
- **Protiprávnost.**
- Aby mohl trestný čin vzniknout, musí být naplněny všechny znaky jeho skutkové podstaty. V takovém případě hovoříme o dokonaném trestném činu. V určitých zákonem vymezených případech ale může být trestná i příprava trestného činu nebo pokus o něj (např. § 140 odst. 4 trestního zákoníku stanoví, že u vraždy je trestná i příprava).

6 Trestní odpovědnost

- Protiprávnost trestného činu je dále vyloučena:
 - **krajní nouzí**: jedná se o situaci, pokud někdo svým činem odvrací *nebezpečí* přímo hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem;
 - **nutnou obranou**: jedná se o situaci, pokud někdo odvrací *přímo hrozící nebo trvajícím útok* na zájem chráněný trestním zákonem;
 - **svolením poškozeného**: jedná se o situaci, pokud někdo jedná na základě svolení osoby, jejíž zájmy, o nichž tato osoba může bez omezení oprávněně rozhodovat, jsou tímto jednáním dotčeny;
 - **přípustným rizikem**: jedná se o situaci, kdy někdo v souladu s dosaženým stavem poznání a informacemi vykonává společensky prospěšnou činnost, kterou ohrozí nebo poruší zájem chráněný trestním zákonem;
 - **oprávněným použitím zbraně**.

6 Trestní odpovědnost

- Trestní odpovědnost **zaniká** zejména na základě:
 - **Účinné lítosti**: trestní odpovědnost za některé trestné činy zaniká, pokud pachatel dobrovolně zamezil nebo napravil škodlivý následek trestného činu, popřípadě učinil o něm oznámení státnímu zástupci či policejnímu orgánu (voják může oznámit svému nadřízenému) v době, kdy tomuto následku mohlo být zabráněno;
 - **Promlčení trestního stíhání**: trestní odpovědnost za trestný čin zaniká uplynutím promlčecí doby (v závislosti na spáchaném trestném činu může činit 3 až 20 let), existují však i nepromlčitelné trestné činy (např. teroristický útok),
- Trestní odpovědnost může zaniknout i zánikem trestnosti přípravy, zánikem trestnosti pokusu, zánikem trestnosti účastenství, smrtí pachatele, milostí udělenou prezidentem republiky.

6 Trestní odpovědnost

- Trestní zákoník rozlišuje trestné činy:
 - **Proti životu a zdraví** (např. vražda, zabití, mučení a jiné nelidské a kruté zacházení atd.);
 - **Proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství** (např. omezování osobní svobody, loupež, vydírání, poškozování cizích práv atd.);
 - **Proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti** (např. znásilnění, pohlavní zneužití atd.);
 - **Proti rodině a dětem** (např. zanedbání povinné výživy, týrání svěřené osoby atd.);
 - **Proti majetku** (např. krádež, zpronevěra, podvod, lichva);
 - **Hospodářské** (např. padělání a pozměnění peněz, neoprávněné vydání cenného papíru, pletichy při veřejné dražbě, porušení chráněných průmyslových práv atd.);
 - **Obecně nebezpečné** (např. obecné ohrožení, nedovolené

6 Trestní odpovědnost

- ozbrojování, přechovávání omamné a psychotropní látky a jedu atd.);
- **Proti životnímu prostředí** (např. poškození a ohrožení životního prostředí, poškození lesa, neoprávněné nakládání s odpady, týrání zvířat atd.);
- **Proti České republice, cizímu státu a mezinárodní organizaci** (např. vlastizrada, rozvracení republiky, teroristický útok atd.);
- **Proti pořádku ve věcech veřejných** (např. násilí proti úřední osobě, zneužití pravomoci úřední osoby, přijetí úplatku, podplácení, pohrdání soudem, šíření poplašné zprávy atd.);
- **Proti branné povinnosti** (např. neplnění odvodní povinnosti, nenastoupení služby v ozbrojených silách atd.);
- **Vojenské** (např. neuposlechnutí rozkazu, urážka mezi

6 Trestní odpovědnost

vojáky, zběhnutí, porušení služební povinnosti vojáka, zbabělost před nepřítelem atd.);

- **Proti lidskosti, proti míru a válečné trestné činy**
(genocidium, útok proti lidskosti, příprava útočné války atd.)

7 Správní odpovědnost

- V rámci správní odpovědnosti hovoříme o správních deliktech, které dělíme na přestupky a jiné správní delikty.
- Definice správního deliktu v právním řádu zakotvena není, doktrína jej však vymezuje jako: „*protiprávní jednání, jehož znaky jsou stanoveny zákonem, za které ukládá správní orgán trest stanovený normou správního práva.*“
- **Přestupek** vymezuje přestupkový zákon v § 2 odst. 1 jako: „*zaviněné jednání, které porušuje nebo ohrožuje zájem společnosti a je za přestupek výslovně označeno v tomto nebo jiném zákoně, nejde-li o jiný správní delikt postižitelný podle zvláštních právních předpisů anebo o trestný čin.*“
- Povinným materiálním znakem přestupku je společenská nebezpečnost (škodlivost). Jeho pachatelem může být pouze fyzická osoba.
- Přestupkem není jednání učiněné v krajní nouzi nebo v nutné obraně.

7 Správní odpovědnost

- Platí, že „*k odpovědnosti za přešupek postačí zavinění z nedbalosti, nestanoví-li zákon výslovně, že je třeba úmyslného zavinění.*“
- Přestupkový zákon podobně jako trestní zákoník rozlišuje úmysl přímý a nepřímý, nedbalost vědomou a nevědomou.
- Za přešupek není odpovědný ten, kdo v době jeho spáchání nedovršil věk 15 let nebo byl nepřičetný.
- Přestupek nelze projednat, pokud od jeho spáchání uplyne jeden rok.
- V případě **jiných správních deliktů** můžeme rozlišit:
 - **Jiné správní delikty fyzických osob;**
 - **Správní delikty právnických osob a podnikajících fyzických osob;**
 - **Pořádkové delikty.**

7 Správní odpovědnost

- **Jiné správní delikty fyzických osob:** Jsou výjimečné, zákonodárce preferuje upravovat správní delikty fyzických osob výlučně formou přestupků.
- Jejich projednávání probíhá oproti přestupkům v jednodušší formě (podle příslušných ustanovení správního řádu).
- Jedná se např. o správní delikt spočívající v narušení vzhledu městské části dle § 29 zákona o hlavním městě Praze.
- **Správní delikty právnických osob a podnikajících fyzických osob:** Jedná se o velké množství různých deliktů (např. různé delikty dle § 91 energetického zákona, § 17 tiskového zákona, § 54 a násl. lesního zákona atd.).
- **Pořádkové delikty:** představují zajišťovací prostředek, jehož účelem je usnadnění či urychlení správního řízení v situacích, kdy některý z jeho účastníků maří jeho průběh. Nepostihují tedy porušení hmotněprávních, ale

7 Správní odpovědnost

procesně právních povinností.

- Např. podle § 137 odst. 2 správního řádu může správní orgán uložit pokutu do výše 5000 Kč tomu, kdo bezdůvodně odepře podat vysvětlení, které tento orgán opatřuje k prověření oznámení, ostatních podnětů a vlastních zjištění, která by mohla být důvodem k zahájení řízení z moci úřední.
- Po vyčerpání řádných opravných prostředků, které v oblasti správního trestání umožňuje veřejná správa (např. Odvolání v rámci přestupkového řízení apod.), podléhají jednotlivá rozhodnutí přezkumu v rámci správního soudnictví.

8 Soukromoprávní odpovědnost

- Oproti různým typům veřejnoprávní odpovědnosti zde nevzniká vztah mezi státem (resp. nějakou veřejnoprávní korporací) coby nadřazeným subjektem a rušitelem právní normy, nýbrž vztah mezi dvěma subjekty s totožným postavením.
- Sankční následek má v případě tohoto druhu odpovědnosti zpravidla dvojí podobu:
 - 1) **Restituce** (uvedení do původního stavu);
 - 2) **Reparace** (náhrada – zpravidla v penězích, někdy může být i naturální).
- V rámci soukromoprávní odpovědnosti můžeme rozlišit jejich několik subtypů jako např. odpovědnost za škodu, za nemajetkovou újmu, odpovědnost za vady, odpovědnost za prodlení, odpovědnost za bezdůvodné obohacení atd.
- Za její druh bývá některými autory považována i disciplinární odpovědnost (nepanuje však na tom jednoznačná shoda).

8 Soukromoprávní odpovědnost

- NOZ upravuje otázky tykající se odpovědnosti za újmu majetkového i nemajetkového charakteru. Újmu na jmění označuje jako škodu.
- V § 2900 zakotvuje všeobecnou prevenční povinnost:
„Vyžadují-li to okolnosti případu nebo zvyklosti soukromého života, je každý povinen počínat si při svém konání tak, aby nedošlo k nedůvodné újmě na svobodě, životě, zdraví nebo na vlastnictví jiného.“
- Způsobenou škodu je nezbytné nahradit vždy, nemajetková újma se hradí pouze tehdy, pokud to bylo předem ujednáno nebo stanoví-li to zákon.
- Ten, kdo odvracel hrozící újmu, má pak právo na náhradu účelně vynaložených nákladů i na náhradu újmy, kterou přitom utrpěl, ale maximálně v rozsahu přiměřeném tomu, co odvrátil.

8 Soukromoprávní odpovědnost

- Povinnost k náhradě škody v zásadě nemá ten, kdo jednal v případě krajní nouze nebo nutné obrany.
- NOZ v § 2896 stanoví: *„Oznámí-li někdo, že svoji povinnost k náhradě újmy vůči jiným osobám vylučuje nebo omezuje, nepřihlíží se k tomu. Učiní-li to však ještě před vznikem újmy, může být takové oznámení posouzeno jako varování před nebezpečím.“*
- § 2898 dále stanoví: *„Nepřihlíží se k ujednání, které předem vylučuje nebo omezuje povinnost k náhradě újmy způsobené člověku na jeho přirozených právech, anebo způsobené úmyslně nebo z hrubé nedbalosti; nepřihlíží se ani k ujednání, které předem vylučuje nebo omezuje právo slabší strany na náhradu jakékoli újmy. V těchto případech se práva na náhradu nelze ani platně vzdát.“*

8 Soukromoprávní odpovědnost

- Pokud je škůdců více, jedná se o **pluralitu škůdců**, která je spojena s institutem **solidární odpovědnosti**. Všichni škůdci tudíž odpovídají společně a nerozdílně a poškozený může vymáhat náhradu škody po komkoliv z nich. V případě, že škodu nahradí pouze jeden ze škůdců, zprostí se tím odpovědnosti vůči poškozenému i všichni ostatní, vzniká mu však vůči nim tzv. **regres** (právo na náhradu).
- Zákon dále zvláštním způsobem upraví některé speciální situace jako třeba škodu způsobenou tím, kdo nemůže posoudit následky svého jednání. V jejím případě platí, že pokud nemá škůdce (např. z důvodu, že postrádá plnou svéprávnost) povinnost k náhradě, nahradí poškozenému škodu ten, kdo nad tímto škůdcem zanedbal dohled.
- Velká pozornost je věnována též škodě, která byla způsobena vadou výrobku. Tuto škodu nahradí ten, kdo *„výrobek nebo jeho součást vyrobil, vytěžil, vypěstoval nebo*

8 Soukromoprávní odpovědnost

jinak získal.“ Spolu s touto osobou hradí škodu společně a nerozdílně i ten, kdo „výrobek nebo jeho část označil svým jménem, ochrannou známkou nebo jiným způsobem“ a ten, kdo „výrobek dovezl za účelem jeho uvedení na trh v rámci svého podnikání.“

- Platí, že výrobek je vadný, pokud není tak bezpečný, jak to lze od něj rozumně očekávat „*se zřetelem ke všem okolnostem, zejména ke způsobu, jakým je výrobek na trh uveden nebo nabízen, k předpokládanému účelu, jemuž má výrobek sloužit, jakož i s přihlédnutím k době, kdy byl výrobek uveden na trh.*“
- Od této odpovědnosti je třeba odlišovat odpovědnost za vadné plnění (§ 2099 a následující NOZ).

8 Soukromoprávní odpovědnost

- § 2951 odst. 1 NOZ: *„Škoda se nahrazuje uvedením do předešlého stavu. Není-li to dobře možné, anebo žádá-li to poškozený, hradí se škoda v penězích.“*
- Uvedení do předešlého stavu = restitutio in integrum.
- § 2951 odst. 2 NOZ: *„Nemajetková újma se odčiní přiměřeným zadostiučiněním. Zadostiučinění musí být poskytnuto v penězích, nezajistí-li jeho jiný způsob skutečné a dostatečně účinné odčinění způsobené újmy.“*
- Hradí se skutečná škoda (damnum emergens) a ušlý zisk (lucrum cessans), tedy majetkový prospěch, kterého by poškozený dosáhl, pokud by ke škodě nedošlo.
- Soud může náhradu škody z důvodů zvláštního zřetele hodných přiměřeně snížit (**moderační právo soudu**).
Vezme přitom v úvahu především to, jak ke škodě došlo, dále i osobní a majetkové poměry člověka, jenž škodu způsobil a odpovídá za ni, stejně jako poměry poškozené.

8 Soukromoprávní odpovědnost

Náhradu však není možné snížit, pokud byla škoda způsobena úmyslně. Pokud nelze výši náhrady škody přesně určit, stanoví ji soud podle spravedlivého uvážení jednotlivých okolností daného případu.

- Dle § 2969 odst. 1 NOZ platí, že: *„Při určení výše škody na věci se vychází z její obvyklé ceny v době poškození a zohlední se, co poškozený musí k obnovení nebo nahrazení funkce věci účelně vynaložit.“* a dle odst. 2: *„Poškodil-li škůdce věc ze svévole nebo škodolibosti, nahradí poškozenému cenu zvláštní obliby.“*
- Při poranění zvířete nahradí škůdce náklady spojené s péčí o jeho zdraví, i když podstatně převyšují jeho cenu.
- U zaměstnance je výše náhrady omezena zákonem na čtyřapůlnásobek jeho průměrného měsíčního výdělku s výjimkou situací, kdy škodu způsobil úmyslně, v opilosti nebo po zneužití jiných návykových látek.

Děkuji za pozornost.